

Фреймове представлення авіаційної термінології на етапі розуміння її перекладачем

Наразі маємо на меті виявити можливість роботи технічного перекладача в межах когнітивної моделі перекладу з урахуванням специфіки представлення фреймових структур, що є необхідною умовою для оцінювання адекватності її застосування в галузі перекладу нормативно-технічної документації загалом та авіаційної термінології зокрема.

Формування статичного та динамічного класифікаційних фреймів відбувається за певних умов, що, далі, позначається особливістю структурного розподілу вербальної інформації. Так, статичний фрейм вбирає знання, які набуваються перекладачем протягом усієї його професійної діяльності. Для технічного перекладача мовні знання представлені в основному термінами та спеціальною лексикою. Класифікаційний фрейм у такому випадку структурує всю відому перекладачеві інформацію щодо конкретного технічного явища, яке демонструвалося на прикладі структуризації термінологічних одиниць, пов'язаних з явищем, наприклад, “ТРАЄКТОРІЯ польоту”. При цьому розподіл вершинних рівнів спрямований на розкриття різних ознак пізнаваного явища. Зважаючи на багатокомпонентність термінології й наявність ядерного слова розглянуто вірогідність збігу вузла фрейму з центральним слотом.

Для динамічного фрейму джерелом його вербального наповнення слугує текст, призначений для перекладу. Відповідно, уявна вибірка інформації відбувається на основі змісту тексту, який, як правило, окреслює межі певної сфери знань (елементи системи правил польотів, плани/схеми польоту, видача свідоцтв авіаційному персоналу тощо). Отже, динамічний класифікаційний фрейм відрізняється не лише тематичною, але й контекстуальною зумовленістю. Позначення вузлів відбувається на основі розподілу контекстуальної інформації.

У процесі добирання інформації з тексту перекладач співвідносить її з власними знаннями про певну тематичну галузь, що зберігається в ментальному лексиконі. Власне, починаючи з етапу розуміння, відбувається зіставлення ситуації, яка впливає з тексту оригіналу з власними уявленнями про конкретну ситуацію. На думку М.К. Гарбовського, етап герменевтики перекладу долається успішно, якщо когнітивний досвід перекладача дорівнює когнітивному досвіду автора або ж перевищує його. У такому випадку, висловлюючись термінологією вченого, “статичний латентний фрейм вбирає в себе і фрейм динамічний, спричинений текстом оригіналу” [1: 525].

На етапі розуміння спостерігається така ситуація: текст оригіналу є подразником, який актуалізує відповідний “динамічний” фрейм шляхом запускання особливої пошукової системи, що виокремлює співвіднесеність між інформацією, закладеною в тексті, та когнітивними знаннями перекладача, які дозволяють зрозуміти сприйману інформацію. Шляхом знаходження точок відповідності формується фрейм, межі якого окреслюють коло або набір вербальних і невербальних елементів, необхідних перекладачеві для передачі повідомлення мовою перекладу.

Оскільки виділення фреймів за таких умов зумовлюється контекстом, межі фрейму можуть виявитися як вузькими, такими, що обмежують певне явище (наприклад, “ТРАЄКТОРІЯ польоту”, якщо йдеться про його окремі складові), так і достатньо широкими, аж до описання окремої сфери (наприклад, власне поняття політ). Усе залежить від когнітивної складової повідомлення, на ґрунті якого формується фрейм з відповідним наповненням вузлів.

Актуалізація фреймів у професійного перекладача розпочинається відразу після прочитання заголовка. Практика показує, що спочатку виникає “картинка”, яка належить до опису ситуації в тексті оригіналу. Вичленувавши опорні моменти текстуального змісту, перекладач подумки переноситься до цієї ситуації, яка в подальшому супроводжує перекладацький процес, виступаючи “фоном”, що сприяє зосередженню перекладача на важливих деталях і відношеннях, відповідних реальній дійсності.

Варто відзначити, що “фон” як немовна інформація зазвичай функціонує в самих матеріалах у вигляді графіків, креслень або схем. Наявність у тексті розгорненої схеми або фотографії описуваного явища часто для перекладача необхідним орієнтиром у процесі перекладання. Проте ілюстративний супровід змісту тексту може лише сприяти активації ситуативного фрейму й виступати в ролі подразника, який здійснює провокативні дії на когнітивні механізми свідомості перекладача.

Використання графічних засобів відбувається в основному в тих випадках, коли подається опис інноваційного устаткування, що не має аналогів у промисловості, нового методу або нових розробок у галузі поліпшення якості, словом, того, що належить до галузі вдосконалення та розвитку різних аспектів промислової сфери.

Тільки за наявності достатніх знань немовного характеру перекладач зможе відтворювати асоціативні зв'язки, необхідні для адекватного передавання інформації мовою перекладу. У нормативно-технічній документації графічна опора звісно не подається, тому перекладачеві залишається сподіватися лише на власні когнітивні знання.

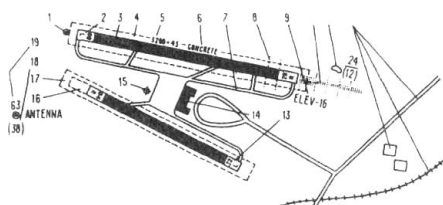
Під час сприйняття заголовка тексту, наприклад “Aerodrome”, у свідомості перекладача виникає власне уявлення про аеродром і формуються, таким чином, межі динамічних, ситуативного та класифікаційного, фреймів на ґрунті опорних моментів, які актуалізуються в його свідомості заголовком. Очевидно, це фонові

знання про аеродром, як певну ділянку земної поверхні з будівлями, спорудами, обладнанням, призначено повністю або частково для посадки, зльоту, руху, стоянки та обслуговування ПС.

Вербалізованою формою зазначеного об'єкта є лексичне наповнення класифікаційного фрейму мовою оригіналу чи перекладу, що набуває на цьому етапі незрозумілого контуру. Така "попередня заготовка" фреймового оточення репрезентує принцип антиципації ("зверху-вниз"), що дозволяє завдяки заголовку окреслити визначальні елементи самого повідомлення.

Фреймове представлення знань, які активуються у результаті сприйняття тексту "AERODROMES"

Ситуативний фрейм
Схема аеродрому

Класифікаційний фрейм
runway – злітно-посадкова
смуга
taxiway – рулильна доріжка
approach lighting – система
посадкових вогнів

Після попереднього ознайомлення з текстом з'ясовується, що побудова фрейму відбувається повністю на основі інформації, взятої з тексту. А це означає, що після ознайомлення зі змістом тексту стає зрозуміло, наскільки плідним виявився підготовчий етап апперцепції, тобто наскільки справдилися очікування перекладача і якими корисними вони були.

На поданій схемі фреймів видається можливим встановити, що зміст ситуативного фрейму репрезентує два вузли, які належать до оснащення аеродрому. Для належного розуміння перекладачеві необхідно мати зорове уявлення того, про що йдеться.

Наповнення динамічного класифікаційного фрейму відбувається в міру вилучення з тексту вербальної інформації, яка належить до описання основних компонентів об'єкта та являє собою два вузли з відповідним лексико-семантичним наповненням слотів.

У межах дослідження встановлено, що окреслення вершинних рівнів під час аналізу перекладів текстів авіаційної тематики має певну закономірність, яка впливає з нормативно-технічної документації. Враховуючи те, мова йде про динамічний класифікаційний фрейм, який наповнений лексико-семантичним змістом, закономірність його оформлення обґрунтовується специфікою термінологічної лексики.

Власне, аналіз перекладів нормативно-технічної документації ІКАО, свідчить, що розподіл вузлів у матеріалах багато в чому відображає денотативну сутність термінології. Вузли фрейму найчастіше розподіляються за напрямками, що розкривають такі положення:

- механічні властивості устаткування;
- технічні характеристики устаткування;
- умови експлуатації;
- результати експлуатації тощо.

Слід відзначити, що на етапі розуміння межі динамічного фрейму окреслює те, що є найбільш істотним для цього тексту та сприймається перекладачем як найбільш типове. У результаті до динамічного класифікаційного фрейму не були внесені деякі лексичні одиниці, значення яких легко виводиться з основного змісту та переклад яких не викликає особливих труднощів.

Отже, фреймове представлення нормативно-технічного тексту, що створюється перекладачем на етапі розуміння, свідчить про глибину сприйняття тексту оригіналу. Власне ступінь завершеності фреймового уявлення може слугувати вказівкою на рівень розуміння, якого досяг перекладач у результаті ознайомлення з текстом.

Основне значення цього етапу полягає в умінні зорієнтуватися в наявності або довести самому собі відсутність "пропусків" у розумінні, певного "нерозуміння", яке може ускладнити подальший процес перекладу, коли потрібно відтворити окресленим фреймом відповідності вже мовою реципієнта. На етапі розуміння, власне, перекладач відповідає на питання "Чого я не знаю?" і "У чому я не впевнений?". Галузь "незнання" може заповнюватися пошуком необхідного знання шляхом звернення до зовнішніх джерел інформації, якщо йдеться про письмовий переклад. У процесі усного перекладу незнання призводить до перекладацької помилки.

У результаті фреймове оформлення тексту при перекладанні нормативно-технічних матеріалів, однією з визначальних рис яких є логічна подача інформації, дозволяє виявити цю логіку викладу шляхом її тематичного та ієрархічного розподілу у фреймові елементи.

Отже, складається уявна сітка значень та сенсів з виокремленням тих осередків, які залишаються під питанням, і тих, значення яких повністю експліковані. Підключення фонових знань слугує й обов'язковим доповненням, за рахунок якого чіткіше простежуються логічні зв'язки текстуального змісту.

Загалом активація фрейму в перекладі виявляється особливим чином. Знання, типове для кожної конкретної ситуації, вкладається до фрейму у вигляді певної внутрішньої структури. За назвою фрейму або його терміналу, закладеного в кожному контексті перекладного повідомлення, у пам'яті відтворюється вся

структура у вигляді сітки статичних класифікаційних і ситуативних фреймів, із яких здійснюється вибірка знання, яка відповідає знанню, закладеному в тексті. Тому під час розбирання тексту про аеродром формування динамічних (класифікаційного і ситуативного) фреймів відбувається одночасно з формуванням когнітивних знань перекладача.

Показово, що із урахуванням комплексності та невловимості розумових процесів перекладача, представлений вище процес фреймового розподілу інформації займає лічені секунди, переплітаючись з подальшими етапами перекладацької діяльності. Перекладачеві властиво думати з випередженням, наперед прораховувавши всі можливі ходи. Фреймовий розподіл змісту тексту в процесі розуміння представляється нам стартовим механізмом в активації когнітивних механізмів перекладача.

Література

1. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник. – 2-е изд. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2007. – 544 с.
2. Фесенко Г.Г. Діяльнісно-когнітивна парадигма перекладу // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – К.: Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 412 – 418.